

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію **Дояра Євгенія Володимировича**,
підготовлену на тему «Затримання особи у кримінальному провадженні» та
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора
філософії) за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та
криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
(081 – Право).
Київ, 2018. 238 с.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Конституція України проголосила людину, її життя і здоров'я, честь і гідність найвищою соціальною цінністю. Держава зобов'язана забезпечити непорушність прав громадян та їхню особисту недоторканність від будь-яких протиправних посягань, ким би вони не вчинялись. Важливе місце в охороні прав та інтересів громадян займає інститут затримання у кримінальному провадженні. З одного боку, він сприяє своєчасній ізоляції осіб, що вчинили злочин, забезпеченню відновлення порушених прав та інтересів осіб, що зазнали шкоди від злочину. З іншого боку, цей правовий інститут обмежує права та інтереси особи, що потрапила в поле зору правоохоронних органів. Такі особи опиняються віч-на-віч з державними органами, завданням яких є розкриття злочинів та підготовка матеріалів для судового розгляду. Особа, вина якої ще не доведена у встановленому порядку зазнає певних обмежень. Саме тому цьому учаснику кримінального провадження приділяється достатньо уваги в теорії кримінального процесу. Затримання особи у кримінальному провадженні є тимчасовим запобіжним заходом, може застосовуватися з підстав та в порядку передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Незважаючи на короткочасність, затримання, за характером обмежень прав і свобод є одним із суворих запобіжних заходів. Затримання безпосередньо пов'язане з обмеженням права людини на свободу та особисту недоторканність. Саме тому правові норми, що регламентують порядок і строки затримання, закріплено Конституцією України та такими міжнародно-правовими актами, як Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) та ін. Інститут затримання привертає увагу науковців і практиків протягом усього часу його формування та розвитку, широке коло яких наводить здобувач у вступі дисертації та посиланнях у її тексті (с. 15 та інші). Незважаючи на увагу до даного інституту і сьогодні, не втрачає актуальності необхідність теоретичного осмислення питань, що пов'язані з визначенням правової природи затримання особи; опрацюванням

ВРСДЗ НАВС		
Вх. №	2587	1
" 11 "	06	20 18 р.
кількість аркушів:		
осн. док.	9	додаток -

міжнародно-правових стандартів і зарубіжного досвіду кримінального процесуального затримання; процесуального порядку затримання особи, а також гарантій забезпечення прав затриманого у кримінальному провадженні.

Саме тому звернення здобувача до розглядуваної проблеми свідчить про її своєчасність та актуальність, наукову, теоретичну та практичну значущість і заслуговує на схвалення та підтримку.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р., Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. та Плану заходів щодо її реалізації, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р., Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки, схвалених Вченою радою цього навчального закладу від 29 жовтня 2013 р. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2015 р. (протокол № 20) і схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1066, 2015 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. В процесі дослідження дисертант, використовуючи загальнонаукові (спостереження, опису, порівняння, класифікації) і спеціальні методи (історико-правовий, системного аналізу, системно-структурний і формально-логічний, порівняльно-правовий, формально-юридичний, структурно-функціональний, соціологічний, статистичний, моделювання і прогнозування) – сформулював висновки і пропозиції за темою дослідження.

Висновки і пропозиції дисертаційного дослідження ґрунтуються на певній емпіричній базі, яку становлять аналітичні та статистичні дані МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Ради Європи; зведені результати вивчення 115 кримінальних проваджень (2013–2017 рр.), в яких було застосовано затримання особи у Київській, Сумській, Тернопільській, Черкаській областях і м. Києві; результати анкетування 110 слідчих Національної поліції України, 70 прокурорів, 75 адвокатів та 45 осіб, що затримані у кримінальному провадженні; державна та відомча статистична звітність різних періодів, слідча, прокурорська та адвокатська практика (з урахуванням досвіду роботи автора адвокатом) (с. 18).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна результатів роботи вбачається у тім, що дисертація є одним із перших в Україні монографічним дослідженням

проблемних питань затримання особи у кримінальному провадженні. Сформульовані автором нові положення і висновки мають важливе значення для теорії кримінального процесу та юридичної практики (с. 19-20).

Вивчення змісту дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок про наявність елементів наукової новизни. Найбільше важливими теоретичними положеннями, на нашу думку, є:

- алгоритм дій уповноважених службових осіб під час затримання особи за ухвалою слідчого судді, що включає встановлений порядок проведення процесуальних дій від виклику особи до органу досудового розслідування та доставлення її до слідчого судді, суду;

- порядок фіксації моменту затримання особи на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу;

- визначення порядку затримання осіб за підозрою у вчиненні злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі, але за які не можна у подальшому застосувати запобіжний захід у виді тримання під вартою;

- поняття затримання як самостійного заходу кримінального процесуального примусу, як окремого виду заходів забезпечення кримінального провадження, що має короткочасний характер застосування, спрямований на створення необхідних умов з'ясування причетності особи до вчинення кримінального правопорушення й вирішення питання про обрання йому запобіжного заходу у виді тримання під вартою;

- систематизація умов, видів, підстав, мотивів і мети затримання особи у кримінальному провадженні з урахуванням їх правової природи та процесуального характеру;

- визначення порядку участі та моменту залучення захисника під час затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, що складається з таких етапів: 1) діяльність захисника впродовж затримання підозрюваного; 2) оскарження захисником дій, рішень або бездіяльності уповноважених службових осіб, пов'язаних із затриманням (с. 19-20).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Теоретичні результати та висновки проведеного дослідження відображено у 20 наукових публікаціях, з яких 6 наукових статей опубліковано у фахових виданнях, одна у періодичному виданні іншої держави та у 13 тезах виступів на науково-практичних конференціях (с. 8-10).

Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовано на різних науково-практичних конференціях (с. 21-22).

Окремі положення дисертаційної праці впроваджені в законотворчу діяльність; діяльність органів досудового розслідування і прокуратури та у навчальний процес для підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів із навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Кримінально-процесуальне доказування»,

«Практикум зі складання кримінально-процесуальних документів», що підтверджується відповідним актами впровадження (с. 21).

Важливим є й те, що основні теоретичні положення дисертаційного дослідження належним чином аргументовані та викладені у логічній послідовності. Структурна побудова даної наукової праці дозволила оптимально висвітлити позначену проблематику.

За своєю структурою дисертаційне дослідження складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (277 найменувань на 28 сторінках) та семи додатків на 19 сторінках. Необхідно констатувати, що архітектоніка і логіка дослідження є вдалими і загалом достатньо повно відбивають зміст окремих наукових проблем. Обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам. При цьому загальний обсяг дисертації - 238 сторінок; обсяг основного тексту - 191 сторінка.

У **першому розділі** дисертації «Теоретичні засади дослідження інституту затримання особи у кримінальному провадженні» висвітлюється становлення та розвиток інституту затримання у кримінальному процесі. Зазначається, що реформування кримінальної юстиції зумовило зміну змісту та спрямованості кримінального процесу в бік його максимальної наближеності до міжнародних стандартів охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів особи – учасника кримінально-процесуальних відносин. Слушно зазначається, що сутність затримання особи у кримінальному провадженні розглядалась науковцями з різних позицій: як невідкладної процесуальної дії, як заходу кримінально-процесуального примусу і меншою мірою – як самостійного правового інституту (с. 23). Відмічається, що нормативне закріплення порядку затримання особи бере початок у Руській Правді, набуває подальшого розвитку у Судебнику 1550 р. та Соборному Уложенні 1649 р. Здобувач виділяє види затримання за законодавством того часу. Зазначається, що перші спроби розмежувати затримання, арешт і тюремне ув'язнення зроблені у Великому Наказі (XVIII ст.). Слушно звертається увага на те, що підстави для затримання, які були сформульовані в Статуті 1864 р., майже повною мірою сприйняті сучасним кримінальним процесуальним законодавством і наукою кримінального процесу (с. 25-29). Здобувач обґрунтовано доводить, що Положення про порядок короткочасного затримання осіб, що підозрюються в учиненні злочину (1976 року) не відповідає вимогам чинного КПК України (с. 33-34). Виділено історичні етапи становлення інституту затримання особи: 1) зародження інституту затримання (поч. XI ст.); 2) розвиток інституту затримання (поч. XI ст. до 1864 р.); 3) формування інституту затримання (1864 р. до 1922 р.); 4) кодифікація правових норм інституту затримання у кримінальному процесі (1922 р. – до 1960 р.); 5) сучасний етап (1960 р. – до т.ч.) – реформування кримінального процесуального законодавства, спрямованого на посилення гарантій законності та правової регламентації затримання підозрюваного в

учиненні кримінального правопорушення (злочину) (с. 35-36).

Розкривається правова природа, поняття та види затримання особи у кримінальному провадженні. Аналізується поняття кримінально-процесуального примусу та наводяться його ознаки (с. 40-41). Затримання особи, вважає здобувач, є примусовим заходом. Воно спрямовано на припинення правопорушення з підстав і в порядку визначених КПК України. На момент його проведення, з особою, яку затримали, не проводять жодних процесуальних дій, що спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні (с. 44). Автор висловлює думку, що затримання особи можна віднести до запобіжного заходу лише у разі його застосування за ухвалою слідчого судді, суду (с. 51). Слушно зазначається, що у нормах чинного КПК України (ст. 207, 208), мету цього процесуального заходу чітко не сформульовано. Здобувач вважає, що нею є прагнення отримати, дослідити та перевірити незаперечні докази, що вказують на причетність особи до скоєного злочину у кримінальному провадженні. Крім того, затримання підозрюваного створює реальні умови для проведення слідчих (розшукових) дій щодо збирання доказів, в яких є вкрай необхідною участь або присутність підозрюваного. Слушною є пропозиція про викладення всіх норм інституту затримання особи в окремій главі КПК України під назвою «Затримання особи» (с. 56). На жаль, місце цієї глави не визначено. На підставі вивчення зарубіжного досвіду зазначається, що про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана скласти протокол із зазначенням місця, дати, точного часу проведення затримання, повного переліку процесуальних прав та обов'язків затриманого, підстав його затримання, осіб, які присутні під час проведення такої процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання), інформації про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються під час проведення процесуальної дії, умов і порядку їх використання, виявлені та вилучені під час особистого обшуку особи речі і документи, способу ознайомлення учасників зі змістом протоколу, зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників вищевказаної процесуальної дії (с. 61). Слід звернути увагу, що зазначена інформація може бути використана як докази у кримінальному провадженні.

У **другому розділі** «Процесуальний порядок затримання особи у кримінальному провадженні» висвітлюється процесуальний порядок окремих видів затримання. Доводиться, що виклик слідчого або прокурора, а також судовий виклик входять у систему заходів забезпечення кримінального провадження, є найменш суворими із передбачених КПК України заходів, застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження, якщо є

достатні підстави вважати, що особа, яка викликається, може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або що її участь у процесуальній дії є обов'язковою. Аналізуються способи здійснення виклику: вручення повістки, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, виклик телефоном або телеграмою, а також мінімальний строк (не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прийти) повідомлення особи про виклик (с. 75-76). Зазначається, що чинний КПК встановив лише одну підставу для застосування приводу – неприбуття особи на виклик без поважних причин, факт якої має знайти відображення в матеріалах кримінального провадження (протоколі) і у відповідному рішенні про привід (с. 80). Досліджуються фактична та юридична підстави затримання особи на підставі ухвали слідчого судді (с. 81). Термін дії ухвали про привід пропонується обмежувати фактом затримання або доставлення особи до суду (с. 85). Здобувач не ухиляється від розгляду дискусійного питання щодо визначення місця і часу затримання особи та відображення цього у протоколі (с. 89).

У підрозділі 2.2 досліджуються проблемні питання, що стосуються затримання особи без ухвали слідчого судді. Виділяються етапи такого затримання. Доводиться, що початковим моментом затримання та обрахування пов'язаних із ним процесуальних строків слід вважати, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному такою особою (с. 94-95). Наголошується, що момент затримання особи, зазначений у протоколі про затримання, часто не збігається з моментом фактичного затримання особи. У цьому зв'язку пропонується законодавчо визначити обов'язковість негайного складання протоколу про затримання та фіксування у ньому моменту фактичного затримання особи. В разі наявності об'єктивних перешкод протокол про затримання має бути складено після доставлення особи до правоохоронного (адміністративного) органу, але не пізніше трьох годин з моменту фактичного затримання (с. 102). Пропонується закріпити в КПК обов'язок службової особи, що здійснила затримання, надати затриманій особі можливість негайно, або не пізніше трьох годин, повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи (с. 107-108). Розкривається процесуальний статусу особи, відповідальної за перебування затриманих та зазначається, що вона не належить до учасників кримінального провадження. (с. 111-117). Слушно звертається увага не те, що КПК України не містить роз'яснення про те, кого слід вважати уповноваженою службовою особою, яка наділена правом здійснювати затримання (с. 121).

У **третьому розділі** «Забезпечення прав затриманого у кримінальному провадженні» досліджуються питання участі захисника під час затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Встановлено найбільше поширені види порушень: затримання без законних підстав

уповноваженою службовою особою; порушення строків затримання; порушення права на захист; не проведення реєстрації затримання; затримання без складання протоколу про затримання; неповідомлення про затримання близьких родичів і членів сім'ї затриманого; застосування до затриманого тортур, фізичного та психологічного тиску; неповідомлення підозрюваному підстав затримання та ін. (с. 141-142). Розглядається процедура призначення адвоката Центром БВПД. Наголошується на можливості прямого звернення затриманої особи, члена сім'ї чи близьких родичів до такого Центру, що є важливим елементом забезпечення раннього доступу до адвоката та запобігання порушення прав затриманих (с. 146-148). Слушно зазначається, що момент фактичного затримання підозрюваного фіксується лише у випадку складання протоколу затримання (с. 149). Захист від незаконного та необґрунтованого затримання пропонується поділити на два етапи: діяльність захисника протягом затримання підозрюваного та оскарження захисником дій, рішень або бездіяльності уповноважених осіб, які пов'язані із затриманням (с. 154).

Значна увага приділена прокурорському нагляду за законністю затримання особи. Досліджується співвідношення функцій процесуального керівництва та прокурорського нагляду. Доводиться, що питання про з'ясування законності затримання, відповідно до п. 4 ст. 5 КЗПЛ, повинне вирішуватися судом. Це виключає будь-які дискусії відносно того, що воно може бути вирішено прокурором (с. 157-159). Обґрунтовується пропозиція про доповнення ст. 214 КПК України приписом про те, що до початку досудового розслідування (моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР) не допускається проведення інших процесуальних дій, крім огляду місця події та затримання особи, підозрюваної в учиненні кримінального правопорушення (с. 162-163).

Завершується розділ аналізом питань щодо здійснення судового контролю за забезпеченням прав затриманого у кримінальному провадженні. Розкриваються форми судового контролю на досудовому розслідуванні (с. 169). Істотною прогалиною закону здобувач вважає те, що надавши підозрюваному право вимагати перевірки обґрунтованості свого затримання, законодавець не регламентував процесуальні порядок і форму практичної реалізації цього права (с. 172). Здобувач приєднується до думки О. Ю. Татарова та вважає доцільним на законодавчому рівні створити інститут автоматичної перевірки засобами судового контролю підстав і законності затримання, що не залежатиме від попередньої скарги або заяви особи (с. 177). Висвітлюються дискусійні питання судового контролю під час тимчасового або екстрадиційного арештів або інших запобіжних заходів відповідно до ст. 176 КПК України, що не пов'язані із триманням під вартою (с. 182-183).

Автореферат дисертації ґрунтовно розкриває її зміст і надає повне уявлення про наукову цінність і практичну значущість роботи.

Все це дозволяє позитивно оцінити рецензовану наукову працю, відзначити її новизну, самостійність виконання, належний теоретичний рівень. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Є. В. Дояра, слід звернути увагу на деякі спірні, дискусійні положення і висловити окремі зауваження, як підґрунтя для обговорення під час захисту:

1. Одне із завдань дослідження полягає у визначенні правової природи затримання особи у кримінальному провадженні. Для цього проведено ґрунтовне дослідження нормативних актів та думок науковців. Не викликає сумніву висновок про те, що воно має кримінально-процесуальну природу (с. 46). У кримінальному провадженні іншого не може бути. Відкритим залишається питання про віднесення затримання до слідчих дій або заходів забезпечення кримінального провадження. Назвавши в КПК затримання тимчасовим запобіжним заходом, питання про його правову природу не вирішується. Якщо затримання є запобіжним заходом, для чого у назві глави та підрозділу знову згадувати про нього. Чому не розглядати як і інші запобіжні заходи. В теорії сформувалося три підходи до визначення правової природи затримання: захід забезпечення кримінального провадження (тимчасовий запобіжний захід); слідча (розшукова дія); подвійний характер. Здобувач ретельно досліджує ці підходи, проте своєї особистої думки чітко не висловлює (с. 43-51).

2. Здобувач зазначає, що «інститут затримання злочинців» має свою юридичну історію, вершиною якої були ті далекі часи, коли «затримання» мало вагомий статус початкової слідчої дії (с. 37). Із подальшого викладу матеріалу недостатньо чітко видно, про які часи йдеться? Що слід розуміти під «початковою слідчою дією»? В теорії зустрічаються класифікації слідчих дій на первинні та повторні, першочергові та наступні. Тому думка автора потребує уточнення та пояснення.

3. Здобувач пропонує розглядати «затримання як окремий вид заходів забезпечення кримінального провадження, що носить короткочасний характер застосування, спрямований на створення необхідних умов з'ясування причетності особи до вчинення кримінального правопорушення й вирішення питання про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту» (с. 53, 187). Подібна думка висловлюється і в інших місцях роботи. У ній простежується обвинувальний ухил. Під час перевірки затриманого може бути встановлена його непричетність до вчиненого злочину. Не обов'язково буде обрано запобіжний захід тримання під вартою.

4. Достатньо ретельно розглянуто питання щодо розуміння уповноваженої службової особи, якій законом надано право здійснювати фізичне затримання, доставляти її до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, яка має ряд прав і обов'язків, що визначені КПК України та іншими законами України (с. 121-130). Приєднуючись до думки В. І. Фаринника, здобувач пропонує вважати такими особами тих, яким

відповідні повноваження надані КПК України та іншими законами України (далі надається їх перелік).

Дане питання потребує подальшого опрацювання та однозначного визначення такої особи. Так, в ст. 208 «уповноважена службова особа», в ст. 214 «службова особа, уповноважена на ..» тощо. Коли мова йде про кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, право вчиняти процесуальні дії певним особам надає саме КПК України. Наскільки буде вірним, щоб інші закони надавали право особам вчиняти процесуальні дії? Вважаю, у них можуть відображатися окремі положення, що закріплені в КПК, а не створюватися нові норми, що регулюють процесуальну діяльність. Якщо є потреба, слід вносити відповідні зміни або доповнення до КПК, яким врегульована кримінальна процесуальна діяльність.

Щодо фактичного затримання також є певні роздуми. На його момент, у більшості випадків, відомості про правопорушення не внесені до ЄРДР. Чому тоді слід керуватися нормами кримінального процесуального, а не адміністративного, митного чи іншого права?

Зазначені зауваження у своїй більшості, мають окремих, дискусійний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку наукової праці.

Викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження «Затримання особи у кримінальному провадженні» є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, вирішує важливе наукове завдання, є актуальним, завершеним, таким, що має теоретичну і практичну значущість та відрізняється науковою новизною. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам п. п. 9, 11, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а його автор **Дояр Євгеній Володимирович** заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право).

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційного права та
права інтелектуальної власності

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Є. Д. Лук'янчиков

Підпис Лук'яничкова Є. Д. засвідчую,
Учений секретар
КПІ ім. Ігоря Сікорського

А. А. Мельниченко